

Ifjúságügy, ifjúsági szakma, ifjúsági munka

AZ IFJÚSÁGPOLITIKA JOGI, IGAZGATÁSI, ÉS INTÉZMÉNYI FELTÉTELRENDSZERÉNEK KI-ALAKÍTÁSA ÉS MŰKÖDTETÉSE A GYERMEK ÉS IFJÚSÁGI JOGOK ÁLLAMI ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK ERŐSÍTÉSE, AZ IFJÚSÁGSEGÍTÉS ÉS AZ IFJÚSÁGI SZAKMA KÉPZÉSI PORTFOLIÓJÁNAK ÉS ÉLETPÁLYAMODELLJÉNEK KIDOLGOZÁSA

A Nemzeti Ifjúsági Stratégia kilencedik beavatkozási területe négy szeletet takar:

- A Stratégia megvalósításának biztosítása,
- az ifjúsági közfeladatok rendszerezése,
- gyermek és ifjúsági jogérvényesülés elősegítése,
- az ifjúsági szakmák feltételrendszerének bővítése.

I. Nemzeti Ifjúsági Stratégia megvalósításának biztosítása

A stratégiai tervezés fontos szabályainak egyike, hogy a tartalom mellett legalább ugyanolyan fontos az eljárás, hogy a nyitott tervezésen keresztül a kulcsszereplők bevonása megtörténjen, azok magukénak fogadják el az adott tervet. A Stratégia elfogadása (326 igen, 29 nem és 4 tartózkodás az Országgyűlésben), és a háttértárogatás is azt jelzi, hogy esetünkben mind a civil, mind a szakértői, az igazgatási és a politikai szféra bevonása megtörtént.

A Stratégia önnön jogi feltételrendszerének megeremtését is feladatként tűzi ki, ennek azonban egyelőre nincsenek jelei: a horizontális ifjúsági tevékenységeket összefogni hivatott tárcaközi bizottság nem létezik (és vélhetőleg pár hónappal a választások előtt illet alakítani nem is túl bölcs). Így viszont az ifjúsággal kapcsolatos állami feladatokban érintett szaktárcák közötti rendszeres együttműködés keretei nincsenek meg.

Ugyancsak nem létezik olyan jogintézmény (ifjúsági közfeladatokról szóló törvény), amely

keretet és jogi erőt adna a Stratégiának. Bár a stratégia csaknem konszenzusos, ám mindössze Parlamenti határozat formáját öltötte és se a tartalomnak, se a stratégia létének jogi háttere nincs. Szükség lenne tehát egy olyan törvényre, amely sok más közfeladat (pl. az ifjúsági jog és érdekvédelemért felelős parlamenti biztosi jogintézmény) rendezése mellett kimondja: a Parlamentnek feladata egy hosszú távú cselekvési terv elfogadása és annak gördülő tervezéssel történő felülvizsgálata.

Jelen pillanatban – bár ennek kárhoztatása talán korai – nincsenek meg a monitoring-területek sem. A Stratégia három monitoring-felületet nevez meg: az országgyűlés illetékes bizottságait, és az ifjúság ügyeiért felelős tárcát tekinthetjük adottnak, azonban a Stratégia készítéséért felelős szakértők együttműködésének katalizálásáért, a szakértők „egyben tartásáért” további hathatós lépésekre lenne szükség.

Ma –miután nem létezik ifjúsági téren legitim civil-kormányzati párbeszéd – a Stratégiát és az abból származó cselekvési terveket, illetve azok végrehajtását nem is lehet a szféra képviselőivel egyeztetni.

A legfontosabb probléma elsősorban a tárca „túlbugzósága”. Ahelyett, hogy a Stratégiában jelzett cselekvési tervek megalkotásának, végrehajtásának és ellenőrzésének speciális szabályait alkotná meg, pár hónappal a választások előtt, nem egyeztetve a Stratégia kulcsszereplőivel, elkezdte a következő három év cselekvési tervét megalkotni. Ezzel két probléma van:

Szerencsés, hogy a Stratégia példás folyamatmenedzsmentje eredményezte a konszenzuskö-

zeli állapotot. Ugyanakkor a cselekvési terv kialakítása egyelőre egy minisztériumi szobában folyik, arról nem tudnak se az igazgatás magasabb szintjei, se a civilek, se a szakértők (többek közt a stratégia tervezését elvégző testület sem), sőt a politika sem. Megerősítve a fentieket (tartalom mellett az érintettek bevonásának fontossága), nem lehet szakmailag és társadalmilag legitim cselekvési tervet alkotni az érintettek nélkül.

Másfelől nem etikus három hónappal a választás előtt cselekvési tervet alkotni. Egy új kormány (bár legyen akár hasonló politikai filozófiát valló, mint elődje) nem fogadhat el ráoktrojált feladatot, azt valószínűleg óhatatlannal szabotálni fogja. Hát még ha nem is hasonló politikai családból származik...

II. Ifjúsági közfeladatok rendszerezése

Az állami ifjúsági feladatok körének horizontális értelemben nincs tételes felsorolása, a hatályos szabályozás szerint közfeladatot törvény, illetve önkormányzati rendelet állapíthat meg. Az Áht. 9.§-a alapján az állami feladatok tartalmát és követelményeit külön (ún. ágazati) törvények írják elő. „Az állami feladatok ellátása részben vagy egészben költségvetési szervek által történik, vagy azok ellátásának pénzügyi fedezete részben vagy egészben, közvetlenül vagy közvetve kerül biztosításra. Tehát az állami feladat az, amiről ágazati törvény ezt kimondja (ide értve a szabályozási feladatokat/funkciókat is), illetve amelyre a költségvetési törvényben támogatás kerül biztosításra.”¹ A közfeladat tehát olyan feladat, melyet jogszabályi háttér alapján az államnak vagy az önkormányzatnak kell ellátnia.

Magyarországon jelenleg –bár az elmúlt évek során több kezdeményezés is született mind kormányzati, mind civil részről –nincs önálló és átfogó, az ifjúsági közfeladatokat szabályozó törvény. Ez nem jelenti azt azonban, hogy ne lennének olyan jogszabályok, melyek alapjául és háttéréül szolgálnak az állam ifjúsági feladatel-

látásához. Az ifjúság életkori sajátosságaiból adódóan, valamennyi szakpolitikában megjelenik a korosztályi szegmens, ezért gyakorlatilag valamennyi ágazatra vonatkozó szabályozás hatással van ifjúságot is érintő feladatok ellátására.

Mégis elmondható, hogy a horizontális – a korosztály mint speciális társadalmi célcsoport mindenek felett álló érdekét szolgáló – törvényi szabályozás hiányában a mindenkori kormányzat, a helyi önkormányzat, továbbá elkötelezett szakemberek és jól működő civil szervezetek tevékenységén múlik az, hogy van-e ilyen irányú, rendszerszerű feladatellátás, s ha igen, az jellemzően önként vállalt feladat.

Magyarországon ma az ifjúsági közfeladatoknak nincs egyértelmű, egységes meghatározása és a különböző szakterületek között összhangot mutató szabályozása. Hiányos a horizontális összehangoltság s ugyanígy a (vertikális) szakterület hosszú távú, megalapozott munkáját biztosító szabályozás.

Kormányzati közfeladatok²

A 2229/2006. (XII.20.) Korm. határozat a közfeladatok felülvizsgálatát célozta meg annak érdekében, hogy az állam a megfelelő tevékenységeket optimális szinten és a leghatékonyabban végezze el. Elérendő, hogy a kulcsfontosságú feladatokra koncentrálna növelje azok elvégzésének hatékonyságát, míg az ebbe a körbe nem tartozó feladatokat, tevékenységeket kiszereződje, privatizálja, decentralizálja vagy adott esetben elhagyja.

A folyamat első lépcsőjeként a minisztériumok összegyűjtötték és egységes módszertani elvek alapján ún. feladatkataszterbe rendezték az ágazati feladat- és hatáskörükbe tartozó valamennyi, a közszeztort érintő tevékenységet és funkciót. Ezt követően áttekintették azokat a feladatokat, amelyekért az állam és/vagy az önkormányzat valamilyen (szabályozási, ellátási, finanszírozási) felelősséget vállal (ez 10 ezer tevékenység azonosítását, 761 feladatscsoport kialakítását jelentette).³

Ennek megfelelően a feladatkataszterben a gyermek- és ifjúsági feladatok a következő módon jelennek meg.

Ifjúsági közfeladatkataszter⁴

Generációs feladatok

Gyermek- és ifjúsági feladatok

Gyermek- és ifjúsági turizmus fejlesztése

Ifjúsági turisztikai fejlesztési feladatok

Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum működtetése

Országos szintű komplex ifjúságpolitikai feladatok

Gyermek- és Ifjúsági Alapprogram működtetése

Országos Ifjúsági Szolgálat működtetése (Mobilitás)

Képzésekkel kapcsolatos feladatok

Partnerségi és párbeszédrendszerek fejlesztése

A helyi ifjúsági munka támogatása, fejlesztése

A helyi önkormányzatok gyermek- és ifjúsági feladatai ellátásának támogatása

A szabadidő hasznos eltöltéséhez szükséges feltételek javítása

A feladatelemzésnél nem szabad figyelmen kívül hagyni az úgynevezett szakfeladatrendet, amely megmutatja az államháztartásból finanszírozott feladatok, tevékenységek teljes körét, amelyekhez

hozzárendelhetők a költségek és bevételek, továbbá azok a különféle mutatószámok, amelyek a közforrásból történő feladatellátás szempontjából közvetlenül mérhetővé teszik a feladatokat.

Ifjúsági szakfeladatrend⁵

8902 Generációs feladatok

89021 Gyermek- és ifjúsági ügyek

890211 A fiatalok társadalmi integrációját segítő struktúra, szolgáltatások fejlesztése, működtetése

890212 A gyermeki jogok érvényre juttatásával összefüggő feladatok

890213 Ifjúság szakmai fejlesztési feladatok

890214 A fiatalok társadalmi részvételét segítő programok, támogatások

890215 A gyermekek és fiatalok környezet- és egészségtudatos gondolkodásának fejlesztését segítő programok

890216 Önkormányzati ifjúsági kezdeményezések és programok, valamint támogatásuk

Önkormányzati ifjúsági feladatok

Az állami szint mellett az önkormányzatok sem rendelkeznek egyértelmű ifjúságügyi szabályozással. A többszörösen módosított 1990. évi LXV. önkormányzatokról szóló törvény 8.§ (1) pontja a településekre vonatkozóan említi ugyan a gyermek- és ifjúsági feladatokról való

gondoskodást helyi közszolgáltatásként, azonban azt nem sorolja a kötelezően ellátandó feladatok közé, és pontos tartalmi meghatározással sem szolgál.

A megyei önkormányzatok esetében a 70.§ (1) pontban már kötelező feladatként jelenik meg

a gyermeki és ifjúsági jogok érvényesítésével kapcsolatos feladatellátás, azonban – részben a feladathoz rendelt forrás hiányában – ezek tervezett megvalósítása meglehetősen ritka és korlátozott⁶.

Az ágazati törvények számos a korosztályra (is) vonatkozó szabályozást tartalmaznak, azonban ezek általában nem interszektoriális vetületben és nem rendszerszerűen jelennek meg a helyi önkormányzatok tevékenységében.

Összességében az ifjúsági közfeladatok jogi háttérének biztosítása sem kormányzati sem önkormányzati szinten nem rendezett (ifjúsági közfeladatokról szóló törvény pl.), illetve utóbbinál ennek finanszírozása sem Az ifjúsági közfeladatok ellátásának nincsenek standardjai. Maguk a közfeladatok nincsenek listázva, így az azokat ellátni képes szolgáltatók, intézmények, szervezetek akkreditációjának minőségügyi rendszere sincs kialakítva. Ugyanígy nem tisztázott az önkormányzatok ifjúsági feladatainak átadás-lehetősége, feltételrendszere. És az eddigiekből adódóan nem kapcsolódik ehhez az ifjúsági közfeladatok ellátását, illetve koordinációját támogató intézményrendszer.

Intézményi struktúra⁷

Nem érvényesül ma az ifjúsági ügyek állami szervezetrendszerben való tudatos elhelyezése. A szociális és munkaügyi tárcánál lévő 7 fős osztály azt az üzenetet hordozza, hogy a kormányzat azon túl, hogy problémaként fogja fel e korosztályokat, meglehetősen alacsony szinten kezeli a fiatalok iskolán és családon túli szocializációját. A hatékony kormányzati ifjúságpolitika és intézményrendszer vagy egy tárcafeletti struktúrát feltételez (tárcaközi bizottság, Miniszterelnöki Hivatal) vagy saját szakállamtitkárságot egy releváns tárcánál (oktatásügy stb).

Jelenleg az ifjúság szakmai rendszer az alábbi intézményeket tartalmazza:

Országos szinten a minisztériumi osztály és a Mobilitás jelenti a rendszert (emellett a Szociá-

lis és Munkaügyi Intézetben működik egy Ifjúságkutató Főosztály). A Mobilitás részeként a Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodák (RISZI-k) támogatják az ifjúsági munkát, s az Ifjúságkutató Főosztály lenne hivatott kialakítani az ifjúságra vonatkozó statisztikai adatgyűjtés, az ifjúság élethelyzetét és a stratégia megvalósulását követő kutatások megvalósításának szabályait, valamint ezen kutatási eredmények döntéshozatalba való becsatornázásának mechanizmusait.

A minisztérium a civil szervezetekre alapozva 2009 évben kiépítette az Ifjúság szakmai Módszertani Központok hálózatát, amelyek elvben megyei szinten támogatják az ifjúság szakmai munkát. Jelen pillanatban kistérségi, városi, önkormányzati szint nem kapcsolódik be a rendszerbe. Bár nem a tárca hatásköre, de épülőben van az ún. integrált közösségi szolgáltató terek rendszere, amely uniós forrásokból mintegy 800 településen nyújt segítséget a fizikai tér felújításához és a humán szolgáltató tér kiépítéséhez/újragondolásához. Elméletben az ISZMK-k látják el a szakmai monitoringot az IKSZT-k felett.

Mindez a gyakorlatban:

Egyrészt a Mobilitás esetében nem tisztázott, hogy az intézmény az ifjúsági munka-szakma katalizátora, vagy maga egy szakmai entitás, esetleg maga a szakma-e. Egyes kritikák szerint a Mobilitás olyan, mint „egy saját magába szerelmes ifjú”, aki magában gyönyörködve áll a tükör előtt, nem véve tudomást a világ egyéb történéseiről és személyeiről. Kétségtől való tény, hogy a Mobilitás vezetésének 2009 nyári cseréje óta nem ütköztek elképzelések, programok, az állam nem kérte ki az ifjúsági szféra véleményét, nem hallgatták meg a szakértőket és civileket, elméleti és gyakorlati szakembereket, kutatókat és politikusokat a legnagyobb állami ifjúsági erőforrás kapcsán.

b) Ütközések tapasztalhatók a megyei szintű civil ISZMK-k és a régiós állami RISZI-k között. Hovatovább a tárca megpróbálja az ISZMK-nak otthont adó civil szervezetek tevékenységét – autonómiájukat is korlátozva – befolyásolni.

c) Az IKSZT-k egyelőre források helyett csak ún. „címbirtokossággal” rendelkeznek, így a 800 intézmény egyelőre csak papíron (oklevél) létezik.

d) Az Ifjúságkutató Főosztály a Stratégia 80 mutatójából összesen 6-hoz tudott kiinduló értéket adni. Bár a Stratégia korosztályi fókuszusa a kortárs csoport szerepének megjelenésétől a másokért való felelősségvállalásig terjed (kb. 8/12-25/30 éves kor között), illetve az Európai Ifjúságstratégia is 13-30-ban határozza meg azt, a Főosztály által négyévente elvégzett ifjúsági adatfelvétel még mindig az elavult meghatározás szerint, azaz a 15-29 éves korosztályban gondolkodik.

III Gyermeki és ifjúsági jogok érvényesülésének és érvényesítésének elősegítése

A magyar jogi szabályozásban lényeges különbözőség van a gyerekek (18 év alatti személyek) jogai, illetve az ifjúsági jogok (18-feletti fiatal felnőttek) jogai között. A legfőbb különbözőség, az állam kötelezettsége e jogok érvényesítésével kapcsolatosan az, hogy míg az Alkotmány és a kapcsolódó gyermekjogi törvények szerint a gyermekek jogainak érvényesítése állami kötelezettség, addig az Alkotmány az állami szervek számára a fiatalok (ifjúsági) jogaival kapcsolatosan csak azok érvényesülésének elősegítését írja elő. Konkrét állami kötelezettség tehát csak a gyermeki jogok érvényesítése terén áll fenn; az ifjúsági jogok némelyikével (lakás, képzés, munka) kapcsolatosan csak e jogok érvényesülésének elősegítése szerepel közfeladatként az Alkotmányban.

A gyermeki jogok

Az állam köteles a gyermekek jogai érvényesítésében tevőlegesen is közreműködni, ezt az Alkotmány 67.§-a⁸ és a Gyermek jogairól szóló Egyezmény 4.cikke⁹ tartalmazza. E törvényi rendelkezés azt jelenti, hogy a Magyar Államnak

jogi kötelezettsége a gyermeki jogok érvényesítése. Felmentés, viszonylagosság, teherbíráshoz arányosítás csak és kizárólag a kifejezetten gazdasági, szociális és kulturális jogok körében lehetséges –de még ebben a körben is tartalmaz az egyezmény egy utalást a ténylegesen rendelkezésre álló erőforrásokra.

A gyermekek jogainak érvényesítése, mint állami közfeladat magába foglalja egyfelől az egyes jogágak részét képező gyermekjogi rendelkezések megalkotását és alkalmazását (oktatási jogok, szociális jogok, családjog, gyermekvédelem, büntető jog és eljárás, polgári jog és eljárás, idegenrendészet, egészségügyi jogok, művelődésügy, munkajog, médiajog stb.), másfelől pedig a gyermeki jogok érvényesítéséhez szükséges állami funkcionális tevékenységeket (speciális jelzőrendszert, kormányzati szintű gyermekjogi koordinációt és jogalkotás kezdeményezését, a helyi önkormányzatok szintjén a gyermekjogok védelmének segítését, különös szintű vagy speciális jogorvoslati és felügyeleti eljárásokat –például az államigazgatási eljárásban, oktatásigazgatásban, intézményfenntartásban, önkormányzatok törvényességi felügyeletében –, a gyermeki jogokkal kapcsolatos jogi felvilágosítást, gyermekjogi szakemberképzést és kutatásokat).

Az elmúlt másfél évtizedben a magyar állam nagyobb részben eleget tett vállalt jogharmonizációs feladatainak a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény kihirdetésével és magyar jogrendbe illesztésével. Az Egyezmény követelményeinek megfelelően módosult a családjogi törvény, gyermekvédelmi törvény, közoktatási törvény, szociális törvény, módosultak a büntető- és büntető-eljárás szabályok, gyámhatósági és közigazgatási jogszabályok. Alig maradt olyan jogi szabályozás, amely vitatható lenne a Gyermekjogi Egyezménynek megfelelőség szempontjából. (Egyet azért említünk: a hatályos lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvényünk szerint a szülő joga megválasztani gyermeke vallását. A Gyermekjogi Egyezmény szerint a világnézet, vallás megválasztásának joga a gyermeké, s a szülő életkorának megfelelően irányítja őt e jogának gyakorlásában.)

Szabályozási hiány az utóbbi részben, a funkcionális gyermekjog-érvényesítési területen áll fenn. A gyermeki jogok védelmi eszközeiben, a jogvédelem és jogérvényesítés különböző állami technikáinak intézményesítésében a magyar jogalkotás csak a gyermekvédelem területén működő gyermekjogi képviselőket tudja felmutatni. A gyermekjogi képviselők csak és kizárólag az állami gondoskodásban részesülő gyermekek vonatkozásában fejtik ki tevékenységüket, s ez a teljes gyermekkorosztálynak legfeljebb 10%-át jelenti. Meg kell említeni a gyermekjogvédelmi eszközök sorában az állampolgári jogok országgyűlési biztosának törvény általi „megbízását” a gyermeki jogok védelmével. Mind ezen eredmények megállapítása mellett azonban ki kell hangosítani azt a hiányt, hogy tizenhét évvel a Gyermekjogi Egyezmény aláírását követően, a kormányzat még mindig nem hozta létre gyermeki jogok védelmének intézményrendszerét, amelynek hivatali feladata és hatásköre lenne a gyermekjogi sérelmek figyelése, elemzése, értékelése, „ügyé emelése” és az állami intézkedések kezdeményezése. Mert az alkotmányos kötelezettség a gyermeki jogok érvényesítésére éppen ezt jelentené. S azt, hogy az állami gyermekvédelemmel nem érintett 90 %-nyi gyermek életében megjelenő számtalan jelenségkör gyermekjogi szempontú megközelítésének és közigazgatásba táplálásának, közgondolkodásba vitelének ne hiányozzon az állami illetékese. Ebben jelenthetne előrelépést a „Gyermekjogok biztosa” tisztség és hivatal. Nevesített, hatáskörökkel és felhasználható forrásokkal, minimálisan szükséges hivatali szervezettel (intézményesült keretekkel) rendelkezne az első állami felelőse annak a gyermekjogi közfeladatnak, amely nem ágazatspecifikus (s ily módon gazdátlan volt mindeddig az állami és önkormányzati érdekkartikulációs folyamatokban).

2. Hiányzó jogalkotások, jogintézmények, hatáskörök, programok, tevékenységek a gyermeki jogok érvényesítése érdekében

Hiányzik a gyermekekre vonatkozó átfogó nemzeti cselekvési terv (annak ellenére, hogy az

ENSZ Gyermek Jogainak Bizottsága már 1999-ben kelt ajánlásában is ezt hiányolta). A különböző kormányzati politikák összehangolásának funkciója hiányzik különösen, elsősorban a helyi szinteken. A Bizottság ajánlásában megfogalmazta, hogy a kormányzat dolgozzon ki a gyermekekre vonatkozó nemzeti cselekvési tervet az Egyezmény elveinek és rendelkezéseinek végrehajtására, megfelelő költségvetéssel, határidőkkel, ellenőrző rendszerrel, és azt hajtsa végre. Mindenképpen fontos továbbá meghozni a szükséges intézkedéseket a (megyei, városi és önkormányzati szintű) gyámügyi irodák, gyermekjogi képviselők, szakértői bizottságok tevékenységének hatékony koordinálására. (Enyhíti a hiányt a „Legyen jobb a gyermekeknek” cselekvési program, amely szociális területen megoldja a feladatot, ugyanakkor továbbra is hiányzik a gyermekek jogainak érvényesítése érdekében a helyi, intézményi, gazdasági érdekekkel szemben fellépő állami szervezetrendszer, jelzőrendszer, a gyermeki jogokat védő aktorok hálózata: az állam gyermeki jogok érvényesítésére hivatott szakembergárdája és sok más szegmensen kapcsolatos terv). Tudjuk, hogy még pl. Svédországban is 10 százalék körüli a gyermekszegénység, és ez az újonnan csatlakozó országokban akár 25 százalékra is tehető.

Szükséges lenne létrehozni a gyermeki/ifjúsági jogok országgyűlési biztosának hivatalát. A Bizottsági ajánlásban szerepel, hogy a magyar állam „további emberi és anyagi források biztosításával erősítse meg az országgyűlési biztosok ellenőrző szerepét a gyermekjogok végrehajtása tekintetében”. Ez azonban nem lehetséges a meglévő ombudsmanok munkaterhének növelésével vagy megosztásával, mert az valószínűsíthetően nem vezetne hatékony és proaktív biztos tevékenységhez, mint ahogyan az elmúlt évtizedben sem vezetett. Ennek oka, hogy a hagyományos ombudsmani munkamódszerekkel a gyermeki jogok sérelmét nem lehet feltárni, becsatornázni (ezért van, hogy a statisztikák szerint az állampolgári jogok országgyűlési biztosa hivatalához beérkezett ügyeknek csupán 1-2%-a gyermekjogi jellegű). S közben jól

tudjuk, hogy a gyermekjogi sérelmek 99%-a látsens marad, mert alanya nem tud, nem képes az állampolgároknak általában rendelkezésére álló jogérvényesítési, jelzési vagy éppen csak segítségkérési módszerekkel élni!

A gyermeki jogok érvényesítését az ENSZ ajánlásainak megfelelően Nyugat-Európában mindenütt gyermekjogi ombudsmanok látják el, Lengyelországban és Horvátországban is létezik ez a jogintézmény. Magyarországon ugyanakkor a jövő nemzedékek biztosának feladatköréből kivették a gyermeki jogok képviselőjét. A gyermeki jogok országgyűlési biztosának speciális technikákkal, külön jelzőrendszerekkel, másként kell dolgoznia, mint kollégáinak – ezért nem társítható ez a feladatkör más ombudsmanok tevékenységéhez. Az európai és nemzetközi példákon túl az önálló ombudsmani intézmény mellett szól a tevékenység tárcaközi, több politikaterületet érintő, interdiszciplináris és a potenciális civil segítséget mobilizáló jellege. Magyarországon a gyermekjogi különbiztosi intézmény nem jött létre, így az állampolgári jogok országgyűlési biztosa mint gyermekjogi szakombudsman is eljár (Gyermekjogi projekt, ÁJOB Projektfüzetek). Kis eredménynek tekinthető, hogy az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a gyermeki jogok és mindenekfelett álló érdekek érvényesülését segítő a 2008. évben – teljes mandátumának időtartamára – Gyermekjogi Projektet indított. A biztos az előbbieken bemutatott töretlen gyakorlatot fenntartva, a projekt keretén belül továbbra is kiemelt figyelmet szentel a gyermeki jogok védelmének, különös tekintettel a gyermeket érintő hatósági eljárásokkal kapcsolatos panaszok kivizsgálására (Győrffy Zsuzsanna: Gyermek a hatósági eljárásokban Elemzés az országgyűlési biztos vizsgálatai tükrében).

A gyermeki jogok érvényesüléséért felelős ombudsmanok, vagy ezt a feladatot ellátó más intézmények, létrehozását a Gyermek jogairól szóló Egyezmény végrehajtásaként értelmezik, de az egyezményen túl más dokumentumok is megfogalmazzák a biztosi intézmény szükségességét¹⁰. „A gyermekjogi ombudsmanok felada-

taik között nemcsak az egyedi, gyermeki jogok sérelmét okozó hatósági aktusokat vizsgálják, hanem tevékenységük túlmutat a hagyományos ombudsmani feladaton Ellenőrzik a gyermeki jogok érvényesülését a jogalkalmazás (jogszabályok megtartása) és a jogalkotás (a jogszabályok összhangját) terén (állampolgári jogok országgyűlési biztosának beszámolója 2008).

Európában ezeket a hivatalokat, intézményeket, testületeket a Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózata (European Network of Ombudsmen for Children – ENOC) fogja össze, amelyben Magyarország részéről az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is részt vesz. Az ENOC célja, hogy kapcsolatot teremtsen az egyes európai országok gyermekjogi ombudsmanjai között, s ezáltal is elősegítse az Gyermek jogairól szóló Egyezmény végrehajtását, támogassa a gyermeki jogok érvényesüléséért folytatott közös fellépést, az információ- és tapasztalatcserét, továbbá a független gyermekjogi hivatalok létrehozatalát (Gyermekjogi program füzetek, Állampolgári jogok országgyűlési biztos). Az ENOC-nak 23 ország 32 intézménye tagja (tagjai kizárólag az Európa Tanács 46 tagállamának intézményei lehetnek).

A diszkrimináció –Alkotmányba és Gyermekjogi Egyezménybe foglalt- tilalmával kapcsolatosan vetődik fel a gyermekek különböző intézményrendszerek által történő elkülönítésének megszüntetése. Mind a közoktatás, mind a gyermekvédelem, mind a szociális ellátás produkálja azokat a jelenségeket, amelyek alapján valamely intézményi, munkaszervezési, gazdasági, hatékonysági vagy más érdek mentén, a gyerekeknek származás, fogyatékoság, egyéni adottság, beilleszkedési és magatartási nehézség – ezeknek hátterében lévő szociális és kulturális környezet, egészségi és mentálhigiénés állapot, családi helyzet –szerinti elkülönítése zajlik, részlegesen vagy teljesen szegregált intézményekbe. Ezek a legsúlyosabbnak minősíthető gyermekjogi sérelmek, mert egzisztenciális kihatásúak, teljes esélyelvonással járnak bármiféle felemelkedéssel, intézményrendszerekben történő átjárhatósággal szemben. A generációs

újratermelődés folyamatában ezek zárványpályák, fekete lyukak, zsákutcák – ezekbe csak bekerülni lehet, kikerülni szinte soha. A közoktatásban ilyen jelenségek az iskolából történő „eltanácsolások” és „magántanulóvá válások”, valamint a sajátos nevelési igényű tanulóra minősítés, s ennek alapján a „kijelölt iskolába” irányítás mechanizmusai, amelyek totálisan elmentmondanak a szülő –törvény szerint létező –iskolaválasztási jogának, s a gyakorlatban el is vonják azt. A gyermekvédelem területén az ideiglenes hatályú elhelyezésben részesülő gyerekeket súlyos intézményi szegregáció éri azaz, hogy több hónapig, évig magántanulóként kényszerülnek részesülni a közoktatás egyre gyengülő szolgáltatásaiból – s mindennek oka az elhelyezésükkel kapcsolatos igazgatási, gazdasági, intézményi nehézségek előállása. Hasonló jelenséget tapasztalható azáltal is, hogy a gondozói kijelölési folyamatában a gyermek iskoláztatásának szempontja a gyakorlatban súlytalan. Továbbá, hogy a családba kerülésre, helyettesítő védelemre, nevelőszülőhöz jutásra, esetleg örökbefogadásra a fennálló elhelyező mechanizmusokban sokszorosan kisebb esélye van a roma származású vagy fogyatékos gyerekeknek. Ebből következően a gyerekeknek ez a különösen hátrányos helyzetű köre a gyermekotthonokban ragad szegregált, fél-szegregált körülmények között. A szociális ellátások körében a gyermekjóléti szolgálatok működési esetlegessége, a családközei és családban tartó segítő szolgáltatások (bölcsőde, családi napközi, házi gyermekfelügyelet) hozzáféréseinek akadályozottsága is a szegregáció erősödésével járhat.

A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény egyik legfajtsúlyosabb rendelkezése elsősorban a döntés meghozatalakor az, amely a gyermek ügyeiben eljáró hatóságoknak, szerveknek, intézményeknek és személyeknek a gyermek mindenkifelett álló érdekének figyelembevételét írja elő. A gyakorlatban azonban másféle (igazgatási, fenntartói, intézményi, gazdasági, költségvetési, helyi munkamegosztási) érdekek rendszerint felülírják a gyermek legjobb érdekének figyelembevételét. Arra lenne szükség, hogy a

közigazgatási, bírósági eljárásokban, a gyermek ügyeiben döntést hozó intézmények és szervezetek eljárási szabályaiban megjelenjen annak dokumentált, ellenőrizhető és számon kérhető folyamata, amelyben a döntést hozó feltárja (azt kellene szabályozni, hogy miként és hogyan), megfogalmazza (milyen formában?) a gyermek érdekét, mérlegeli és döntést hoz (indokolási kötelezettséggel) ennek figyelembe vételéről. A jogelvet tehát eljárási metódussá kell alakítani, amely aztán képes lehet a joggyakorlat befolyásolására. Szorosan kapcsolódik ehhez a kérdéshez a gyermek véleményének megismeréséhez és tiszteletben tartásához fűződő jog gyakorlati alkalmazásának hiányossága. Még azokban az eljárásokban is, amelyekben külön jogszabályi rendelkezés írja elő az érintett gyermek véleményének meghallgatását (ilyen például a gyermekelhelyezés vagy a helyettesítő védelem iránti intézkedés), a döntéshozó gyakorlatilag egyáltalán nem veszi figyelembe a gyermek kinyilvánított véleményét. Ebben a kérdésben szintén az artikulációs és indokolási kötelezettség előírása lehet megoldás. Azokban az ügytípusokban pedig, amelyekben még nem szerepel az érintett gyermek véleményének beszerzési kötelezettsége, a vonatkozó jogszabályokban kifejezésre kell juttatni a gyermeknek azon jogát, hogy az őt érintő valamennyi kérdésben szabadon kifejtse a véleményét, s hogy a gyermek véleményét – tekintettel korára és érettségére – kellőképpen figyelembe kell venni.

A gyermekvédelmi törvény már mai is legvégső eszközként írja le a gyermek családból történő kiemelését, mégis a gyakorlatban a helyettesítő védelembe vett gyermekek aránya igen magas. A gyerekek gyakran anyagi okok miatt (a törvény ez irányú kifejezett tiltása ellenére), s hosszú időre kerülnek helyettesítő gondoskodásba, sok köztük a nagyon fiatal és a fogyatékosággal élő. E családból kikerülő gyermekek közül minden második nem nevelőszülőkhöz, hanem állami intézetekbe (gyermekotthonokba, gyermekközpontba) kerül. Az intézeti elhelyezettek között pedig többségben találhatóak a roma származásúak, akiknek a családba való

visszakerülésére a kulturális, információs, környezeti hátrányok miatt minimális az esélyük. Az intézmények sem tesznek elég erőfeszítést (és talán szükségesen speciális intézkedéseket) a családba történő visszakerülésre. A generációs újratermelődé e negatív spiráljának vége sajnos igen nagy százalékban a hajléktalanság: a korábban állami gondoskodásban élő gyermekek közül egyes adatok szerint minden harmadik hajléktalan szállón köt ki. Az eddiginél markánsabbban és a gyakorlatot hatékonyan befolyásoló eszközökkel, forrásokkal kellene a gyermekjóléti szolgálatoknak és gyermekvédelmi hatóságoknak előírni, hogy elsődleges feladatuk a családok szétválásának, a gyermek családból történő kiemelésének megelőzése legyen. A helyettesítő védelem keretében előnyben kell részesíteni a családban történő elhelyezésen alapuló nevelőszülői gondoskodást, s a Gyermek Jogainak Bizottság ajánlása szerint „az intézeti elhelyezést a helyettesítő védelem végső formájának kell tekinteni, figyelembe véve a gyermek mindenképp felett álló érdekét.”

Az egyik legjellegzetesebb gyermeki jog a kapcsolattartás joga. Szüleivel, hozzátartozóival a gyermeknek akkor is joga van kapcsolatot tartani (mert szüksége van szeretetükre, gondoskodásukra, segítségükre vagy csak egyszerűen a velük való kommunikációra), ha egyébként a családból történő kiemelés, a család szétválása vagy a gyermek elkülönítése a gyermeknek vagy akár a kapcsolattartásban érintett személynek volt felróható. Az intézményi vagy nevelőszülői elhelyezés teljes időszaka alatt biztosítani kell annak a lehetőségét, hogy a gyerekek fenntarthassák a kapcsolatot a családjukkal, elsősorban a családdegesztés későbbi megvalósulására tekintettel, de egyébként is azon a jogi alapon, hogy a gyermeknek joga van megismerni származását, s ápolni rokon kapcsolatát. A jogalkalmazás során az intézmények, hatóságok gyakran nem kezelik jelentőségének megfelelően a kapcsolattartás kérdését, s döntéseiket – szemben a gyermek mindenképp felett álló érdekével – praktikus, esetleges, nevelési, munkaszervezési, technikai szempontoknak rendelik

alá. Különös figyelmet kellene fordítani – a mai férőhelycentrikus gyakorlattal szemben – a testvérek erőszakos és végleges szétválasztásának megakadályozására. A „véglegesség” jelenségéhez kapcsolódik az a gyermekjogi követelmény is, hogy a családból kiemelés bármely formájának indokoltságát rendszeresen, intézményesen és gyermek érdekétől különböző egyéb érdekektől mentesen felül kell vizsgálni, mert a gyermeknek joga van a lehető legrövidebb ideig a családjától távol tartó állami intézkedés hatálya alatt lenni.

Az örökbefogadás engedélyezése a gyermek jogi státuszát is érintő közhatalmi döntés. A Magyar Köztársaság ratifikálta a kapcsolódó Hágai Egyezményt, s az európai gyakorlatnak megfelelően kijelölte a központi szabályozó hatóságot. A Gyermekjogi Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy „a szülést követően csak rövid idő áll az anya rendelkezésére az örökbefogadáshoz való hozzájárulásának visszavonására”, s mert, hogy „túl sok roma gyermeket tartanak az intézetekben, miközben egy részük élvezhetné az örökbefogadás előnyeit.” A gyakorlatból tudható, hogy az örökbefogadási eljárások nagyon hosszú ideig tartanak, s ez a gyermeknek, akinek az lenne az érdeke, hogy minél hamarabb kikerüljön az intézményi elhelyezésből, igen káros. Ugyanakkor különleges figyelmet kell fordítani a gyermekek azon jogára is, hogy megismerhessék származásukat. A mindenki számára titkos örökbefogadás intézménye egyértelműen ellentétben áll ezzel a jogi követelménnyel.

Össességében a gyermekvédelmi törvény a gyermeki jogok részletező meghatározásakor minden gyerekekre (megközelítőleg 2 millió 18 évnél fiatalabb ember él Magyarországon) vonatkozó jogokat ír le; végrehajtására vonatkozóan viszont csak a gyermek- és ifjúságvédelmi gondoskodással és védelemmel érintett gyermekek (kb. 300.000 gyerek) jogaival összefüggésben intézményesít eszközöket, eljárásokat, s határoz meg a gyermeki jogok érvényesüléséhez elengedhetetlen felnőtt kötelezettségeket. (1. táblázat)

1. táblázat. Gyermekbántalmazás bejelentett eseteinek száma (a gyermekjóléti szolgálatokhoz érkező esetek száma)

Kezelt problémák megnevezése	Száma (2002)	Száma (2003)	Száma 2004- ben
1 Anyagi (megélhetési, lakhatással összefüggő, stb.)	131326	148203	151629
2 Gyermeknevelési	84160	97 945	115029
3 Gyermekintézménybe beilleszkedési nehézség	26678	30 446	31 672
4 Magatartászavar, teljesítményzavar	50904	57 051	62 449
5 Családi konfliktus (szülők egymás közti, szülő-gyermek közti)	55345	63 870	69 018
6 Szülők vagy család életvitele	71470	82 249	95 830
7 Szülői elhanyagolás	30409	32 723	36 204
8 Családon belüli bántalmazás (fizikai, szexuális)	7202	8 842	11 093
9 Fogyatékoság, retardáció	10637	12 053	12 814
10 Szenvedélybetegségek	21350	21 732	23 372
11 Problémák száma összesen (1-10 sorok)	489481	555114	610324

3. A jogalkalmazás problémái¹¹

A gyermekek jogaival kapcsolatos vizsgálatokra jellemző, hogy azok többségében felnőttektől, elsősorban a szülőktől származó beadványok alapján indulnak. A panaszok jellemzően két tárgykört érintenek: a gyámhivatalok eljárását, valamint a közoktatási intézmények intézkedéseit. Ezen túlmenően a projekt keretében az idén az országgyűlési biztos hivatalból több átfogó vizsgálatot is lefolytatott.

A kisebb településeken a heti néhány órában jelenlévő családgondozók, illetve az önálló családgondozóval működő gyermekjóléti szolgálatok nem tudják maradéktalanul ellátni a feladataikat, sok esetben a krízishelyzeteket sem képesek kezelni. Kevés a szakember, nem elérhetők a gyermekjóléti központok speciális szolgáltatásai. Helyettes szülők, illetve az átmeneti otthonok hiányában nem megoldott a gyermekek átmeneti gondozása. Összességében a különböző méretű településeken élő gyermekek és családjaik nem egyenlő eséllyel juthatnak hozzá a gyermekjóléti szolgáltatásokhoz. Ennek kapcsán is szükséges a gyermekvédelmi törvény módosítása, amely meghatározza, hogy milyen következményekkel jár, ha a gyermek-

védelmi jelzőrendszer tagjai elmulasztják jelzési és együttműködési kötelezettségüket.

A gyermekjóléti alapellátások tekintetében elmondható, hogy a szolgálatokat érintő panaszok számában 2003-tól kezdődően növekedés tapasztalható. A szakellátásokkal kapcsolatos ombudsmani vizsgálatok összesen 51 alkotmányos joggal kapcsolatos visszasságot állapítottak meg, azok orvoslására a biztos 24 ajánlást tett. A Gyermekvédelmi törvény 2002-es módosításával a szakellátásban lévő gyermekek érdekében a speciális ellátás további differenciálása került sor. Eszerint különleges ellátást kell biztosítani a tartósan beteg, illetve fogyatékos és a kora miatt sajátos nevelési igényű három év alatti gyermekek számára. Ugyancsak speciális ellátást kell biztosítani a súlyos pszichés tüneteket mutató (súlyos személyiségfejlődési zavarokkal küzdő, illetve súlyos pszichotikus vagy neurotikus tüneteket mutató), a súlyos disszociális tüneteket mutató (súlyos beilleszkedési zavarokat vagy súlyos antiszociális magatartást tanúsító gyermekkorú elkövető) és a pszichoaktív szerekkel küzdő (az alkohol, drog és egyéb pszichoaktív szerekkel küzdő) gyermekek/fiatalok részére.

A szociálisan hátrányos helyzetben lévő családok anyagi támogatását havi átlagban 674.000

gyermek és nagykorú tanuló vette igénybe, ez összesen mintegy 44,2 milliárd forintba került. Ezen túlmenően rendkívüli gyermekvédelmi támogatást 240 ezer gyermek kapott 1,8 milliárd forint összegben. (Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről 2008). A gyermekétkeztetés tekintetében elmondható, hogy az intézményi térítési díj 50%-át kell biztosítani a 3 és többgyermekes családokban nevelkedő gyermekeknek, a tartósan beteg, fogyatékos gyermekeknek és fogyatékos tanulóknak, valamint a már említett rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülőeknek is. Az óvodai és bölcsődében ellátott és rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülők számára ingyenes az étkezés, sőt az általános 1-4 osztályos gyermekei is ingyen étkeznek, ha rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosultak. A három és több gyermekes családban élő, a tartósan beteg, fogyatékos, vagy egyedülálló szülő által nevelt, továbbá a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülő 1-13. évfolyamon tanulók és szakképzésben részesülők jogosultak ingyenes tankönyvellátásra.

A gyermek- és fiatalok (14, illetve 18 év alatti) sértettek száma 2006-os adatok szerint: 5276 gyermekkorú és 8394 fiatalok sértett, 2007-ben pedig 4568 gyermekkorú és 8417 fiatalok sértett regisztráltak (együttesen a sértettek kb. 5%-át adják).¹² Az elkövetők száma a gyermekkorúak esetében kevesebb, a fiataloknál több mint a sértettek: 2006-ban 3565 gyermekkorú és 11 287 fiatalok, 2007-ben pedig 3587 gyermekkorú és 10 909 fiatalok elkövetőt tartottak számon. A végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt és büntetés-végrehajtási intézetben fogva tartott fiatalok száma 2007-ben 280 fő volt.^{13, 14} 2008 júliusában összesen 182 fiatalot tartottak fogva előzetes letartóztatásban, 73-at megyei bv. intézetekben, 97-et pedig egyéb végrehajtó intézetekben. Az intézetek telítettsége, több mint 200%-os volt. A fiatalok előzetes letartóztatásának nem javítóintézetben vagy fiatalok büntetés-végrehajtási intézetében, hanem megyei vagy más országos bv. intézetben való végrehajtása

visszas a gyermeknek a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemre és gondoskodásra való jogával összefüggésben.

4. Az ifjúsági jogokról

Az Alkotmány 16.§-a és 67.§(3) bekezdése kifejezetten utal¹⁵ az ifjúsági jogalkotásra. Az Alkotmány egyrészt a létező, de bővíthető körű ágazati jogszabályokra utal; másrészt az ifjúsági jogokról illetve azok érvényesítéséről szóló –és jelenleg már/még nem létező –ifjúsági törvényre. Ennek az alkotmányos kötelezettségnek –a kormányzati munkamegosztásból következően –az illetékes miniszter egyrészt az önkormányzati, ágazati, kormányzati és parlamenti jogalkotás irányában, katalizátor- illetve kezdeményező szerepvállalásával, másrészt az ágazatok hatáskörébe nem tartozó, de jogi szabályozást igénylő gyermek- és ifjúsági kérdésekben saját jogalkotásával tudna eleget tenni. Ez utóbbi körbe tartoznának mindenféleképpen például az ifjúság érdekvédelmének, ifjúsági érdekegyeztetésnek jogalkotási feladatai, amelyek egy évtizede súlyos hiányként jelennek meg az ifjúsági közéletben.

5. Hiányosságok az ifjúsági jogok érvényesítését elősegítő közfeladatok szabályozásában

Az 1995. évi LXIV. törvény címébe¹⁶ már bekerült „az ifjúsággal összefüggő állami feladatok” fogalma, csak éppen a törvény ezeket nem határozza meg. Az egész ifjúsági jogalkotáson és joggyakorláson keresztül húzódó alapprobléma, hogy nincsen definiálva az ifjúsági közfeladat fogalma. Az intézmények (SZMM, NGYIK¹⁷, GYIA, MOBILITÁS) működését leíró -, valamint ágazati-szakmai jogszabályok (munkaügy, munkavédelem, egészségügy, szociális, közlekedési, kulturális, büntetés-végrehajtás, stb.) tartalmaznak speciális ifjúsági korosztályoknak címzett jogokat. Ezek azonban következtlenül, összehangolatlanul, elvi megalapozás és koherencia

Mindeközben az ifjúságsegítő képzésben résztvevők és a képzést nyújtó intézmények száma is nő. 2006-ban még 8 felsőoktatási intézmény nyújtott ilyen szolgáltatást, 2009-ben

már 14 intézmény oktatott ifjúságsegítést. Jelenleg felsőfokú ifjúságsegítő képzést végző oktatási intézmények²¹ (2. táblázat)

2. táblázat. Jelenleg felsőfokú ifjúságsegítő képzést végző oktatási intézmények

Város	oktatási intézmények	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Sárospatak	Miskolci Egyetem – CTFK	0	0	23	25	25	15	18
Eger	Eszterházy Károly iskola – GTK	0	60	69	30	42	35	40
Nyíregyháza	Nyíregyházi iskola – BMFK	2	16	11	7	12	12	19
Baja	Eötvös József iskola	0	29	48	23	24	19	9
Pécs	Pécsi Tudományegyetem – FEEK	14	91	86	69	46	53	45
Szekszárd	Pécsi Tudományegyetem – IFK	0	0	10	14	8	7	5
Kaposvár	Kaposvári Egyetem – CSPFK	0	14	53	40	46	n.a	n.a
Szombathely	NYME –Savaria Egyetemi Központ –BDF – BTK	0	0	9	5	6	8	9
Budapest	Eötvös Lóránd Tudományegyetem –TÓFK	0	44	48	22	24	23	22
Kecskemét	Kecskeméti iskola TFK	0	0	0	0	0	19	24
Budapest	Schola Európa Akadémia SZKK (Pázmány)	0	0	0/10	0/28	10	19	12
Szeged	Szegedi Tudományegyetem –JGYFK				148	0	24+41	24+36
Szolnok	Szent István Egyetem ABK	0	0	0	0	0	0	36
Debrecen	Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző iskola	0	0	0	0	0	0	15
Szarvas	Széchenyi István Egyetem Pedagógiai Kar – SZIE SZPK	0	0	0	0	0	na	Na
		16	254	357+10	235+176	243	275	334

Összességében ma nincs sem előírás, szabály, de semmilyen korlátozás sem arra nézve, hogy a korosztályok tagjaival a harmadlagos szocializációs közegben csak a szükséges kompetenciákkal/végzettséggel (pl. a leszakadó társadalmi csoportokkal való munkához szükséges tudások és kompetenciákkal) lehessen foglalkozni. Nincs az ifjúságsegítői és ifjúsági tervezői szakmák kapcsán tisztázva azok fő feladata (az ifjúsági munka és szakma standardjainak alkalmazása, az ifjúságsegítők és ifjúsági szakértők kompetencia-térképe) és az ahhoz tartozó életpályamodell, külön kiemelve az elhelyezkedési lehetőségeket. Mindamellet az ifjúságsegítői és tervezői szakmák képesítési követelményrendszerének, képzési standardjainak, a végzettséggel betölthető munkakörökre vonatkozó szabványok kidolgozása egyelőre gyerekcipőben jár, így e szakmák egyenrangú szakmaként való elismertetése is várat magára, ezért a kapcsolat a rokonszakmákkal (felnőttképzés, szociális munkás, művelődési menedzser, közösségfejlesztő, pedagógiai-területek stb.) is esetleges.

Egyelőre a bemeneti feltételek nem szelektálnak megfelelően az ifjúságsegítő képzést választók közül, sokan a papírszerzés vagy egyfajta maradékelv megtestesítőjének látják a képzést.

Az ifjúságsegítő képzés létszámát tekintve erősen túldimenzionált, képzési és korosztályi fókuszát tekintve nem egységes és sok esetben félresiklott, képzési szintjét tekintve erősen alulpozicionált (a feladatmeghatározás alapján az ifjúságsegítő képzés legalább BA, az ifjúsági tervező képzés pedig MA rendszert szintet igényelne). Nincs kialakítva a felsőoktatásban az ifjúsági képzések egymásra épülő rendszere, valamint nincsenek doktori programok az ifjúságügyben.

Az ifjúságsegítők alkalmazása sem kellőképpen ösztönzött. Szükséges továbbá a végzett ifjúságsegítők elhelyezkedését, sikerességét mérő jelzőrendszer kiépítése is, de ennek még előkészületei sem látszanak.

Az ifjúsági szakma fejlesztését célzó nemzetközi programok támogatása esetleges (lásd: Erőforrások és feltételek fejezet Youth in Action

program), az adminisztratív szabályokkal terhelten rendszer a szakma által alig használt.

Az ifjúságszakmai publikációs tér támogatása sem rendszerbe foglalt. A negyedéves periodika, az Új Ifjúsági Szemle mellett nincs rendszeres publikációs felület; évente kb. 50 publikáció jelenik meg az ifjúságügygel kapcsolatos tanulmányként tudományos szakfolyóiratokban, könyvekben. A publikációkkal kapcsolatosan egyfajta kettősség jellemző. Egyrészt érezhető bizonyos értelemben a kereslet hiánya a tudományos munkák iránt. Másrészt a területen tevékenykedők igénylik, sőt hiányolják a gyakorlatban alkalmazható, konkrét szakmai-módszertani segédanyagok elkészítését és kiadását²².

Az ÚISZ mellett az ÚISZ könyvek azon publikációkat gondozzák, amelyek egy-egy cikknél bővebb lélegzetvételűek, valamint időtállóbbnak látszanak és kevésbé illenek egy periodika keretei közé. A Belvedere Meridionale Kiadó 2000 óta foglalkozik ifjúságpszichológiai témájú könyvek kiadásával, melyeket az Ifjúsági Korszakváltás sorozat keretein belül jelent meg. A sorozat célja, hogy teret nyisson a legújabb hazai ifjúságpszichológiai, szociográfiai munkáknak. A Mobilitás is folytat önálló kiadási tevékenységet: a nemformális képzések és az Európai Unió illetve az Európa Tanács által megjelentetett kiadványok magyar nyelvű változatait bocsátja az érdeklődők rendelkezésére (pl. a T-kit kiadványsorozat hat magyar kötetét: Szervezetmenedzsment, Projektmenedzsment, Interkulturális tanulás, Nemzetközi Önkéntes Szolgálat, Amit a képzésekről tudni kell, Egyenlő esély fiataloknak), illetve nem rendszerszerűen, egyedi ifjúság-módszertani kiadványokat is megjelentet (pl.: a Kompas és a Kiskompasz kiadványok). Az ifjúságkutatással kapcsolatos további publikációkat számos kutatóintézet, egyetemi kiadó jegyzi. Jelentős többek között a Központi Statisztikai Hivatal és az ELTE Eötvös Kiadója. Egyre több könyv jelenik meg az NDI és a L'Harmattan Kiadó együttműködésének keretében elsősorban a drogfogyasztással kapcsolatban. Ifjúsági könyveket is megjelentet az Osi-

ris, a Gondolat és a Napvilág is. Az Új Ifjúsági Szemlén túl természetesen számos más folyóiratban (pl. Szociológiai Szemle, Pszichológiai Szemle, Educatio, Replika, Kultúra és Közösség) is jelennek meg ifjúságügyi publikációk.

Az önkéntes képzések kapcsán nincsenek egyéresztenderdek, ma az tart tréninget, képzést, végez coach-ingot, aki megfelelő felhatalmazást érez magában. Szükséges lenne a célcsoporttal foglalkozó szakemberek szemléletmód-váltását segítő fejlesztések és módszertani képzések kidolgozása, illetve az önkormányzati szakemberek továbbképzése. E feladat támogatására jelenleg készülöben van a meglévő ifjúságsegítői és ifjúsági szakértői munkatapasztalatokból, kezdeményezésekből, szolgáltatásokból egy országos példatár kialakítása (módszertani kézikönyv)

Kapcsolódó mutatók

A NIS a 3. táblázat szerinti ún. kapcsolódó mutatókkal kívánja mérni a Stratégia teljesítését.

Jegyzetek

- 1 Államreform Bizottság: A közfeladatok felülvizsgálata – módszertani útmutató, in Bodor-Nagy: ifjúságsszakmai rendszerek, Ifjúságügy módszertani kézikönyv
- 2 Bodor Tamás- Nagy Ádám ifjúságsszakmai rendszerek módszertani háttere (kézirat)
- 3 Államreform Bizottság: A közfeladatok felülvizsgálata – feladatkataszter
- 4 Államreform Bizottság: A közfeladatok felülvizsgálata – feladatkataszter
- 5 A pénzügyminiszter 8008/2008. (HÉ 51.) PM tájékoztatója az államháztartási szakfeladatok rendjéről és 5/2009. (III. 27.) PM tájékoztatója az államháztartási szakfeladatok rendje használatának útmutatójáról és a szakfeladatok tartalmi meghatározásáról
- 6 Érdemes még Budapest főváros önkormányzata esetében megemlíteni, hogy amennyiben a kerületi önkormányzat azt nem vállalja, a fővárosi önkormányzatnak kell gondoskodnia a gyermek- és ifjúsági tevékenység összehangolásáról –63.§ (1 n).

3. táblázat. Kapcsolódó mutatók

Kapcsolódó mutatók	Értéke
Ifjúságügyi célokra fordított államháztartási és EU-források összege (millió forint)	1 792
Önkormányzati ifjúsági referensek száma	130 ²³
Akkreditációval rendelkező ifjúsági szolgáltató intézmények száma	0
Akkreditációval rendelkező ifjúsági szolgáltató intézmények által elérték száma	0
Gyermek- és ifjúsági jogokat érintő, regisztrált esetek száma (2007) ²⁴	185
Jogtudatosság terjesztését célzó, költségvetési finanszírozású programok által elért személyek száma	0
Jogtudatosság terjesztésével foglalkozó szervezetek az összes ifjúsági tevékenységet végző szervezet arányában	Na
Ifjúságsegítő képesítéssel rendelkezők száma	1900
Ifjúságsegítő képesítéssel betölthető álláshelyek száma	n.a.

- 7 Jelenleg a kormányzati ifjúsági infrastruktúra az alábbi humán erőforrással rendelkezik:
SZMM Esélyegyenlőségi Szakállamtitkársága Gyermek és Ifjúsági Osztály 10 fő főosztályvezető-helyettes vezetésével (7 fő köztisztviselő, 3 fő szakértő)
Foglalkoztatás és Szociális Hivatal Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat (64 fő köztisztviselő, főosztályvezető vezetésével)
Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet Gyermek és Ifjúsági Igazgatósága, Gyermek és Ifjúságkutatási Főosztály, (6 fő közalkalmazott főosztályvezető vezetésével)
Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum (127 főállású alkalmazott az ügyvezető vezetésével)
ESZA Nonprofit Kft Hazai Programigazgatósága
11-en kerültek kapcsolatba az ifjúsági szakterülettel, programvezető és igazgató vezetésével (Bodor Tamás gyűjtése)
- 8 „A Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.” (Alkotmány 67.§)
- 9 „Az Egyezményben részes államok meghoznak minden olyan törvényhozási, közigazgatási vagy egyéb intézkedést, amelyek az Egyezményben elismert jogok érvényesüléséhez szükségesek. Amennyiben gazdasági, szociális és kulturális jogokról van szó, ezeket az intézkedéseket a rendelkezésükre álló erőforrások határai között és szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében hozzák meg.” (Gyermekjogi Egyezmény 4. cikk)
- 10 – Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1121. (1990) számú, a gyermekek jogairól szóló ajánlása szerint minden tagállamnak meg kell fontolnia egy speciális gyermekjogi ombudsman-intézmény felállítására, amely tájékoztatja a gyermekeket a jogaikról, tanácsot adhat a gyermekek és szüleik számára, továbbá beavatkozhat ügyeikbe, és nevükben jogi lépést is tehet, amennyiben megkeresik.
– Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1286. (1996) számú, a gyermekügy európai stratégiájáról szóló ajánlása ismét szorgalmazza a tagállamok számára az ombudsman felállítását, amely a függetlenség garanciájával a gyermekek életének és nyilvánosságához való hozzáféréseinek a javításán dolgozik.
- Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1460. (2000) számú ajánlása ismét felhívja a figyelmet az ombudsman intézményének felállítására.
- Az Európai Parlament, uniós szinten szorgalmazta a gyermekjogi ombudsman létrehozását a tagállamokban (A3-0172/92.számú parlamenti határozat), hogy a hozzá érkező kéréseket és panaszokat fogadja, monitorozza a gyermekek védelmére vonatkozó jogszabályok érvényesülését, informálja a közhatalokat, hogy munkájuk során tiszteletben tartsák a gyermekek jogait.
- 11 Beszámoló az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről 2007 és 2008 alapján
- 12 <http://crimestat.b-m.hu/Krimstat/Krimstat200725/Adatok/bst712K4.xls>
- 13 http://www.bvop.hu/download/bvop_kivitel.pdf/bvop_kivitel.pdf
- 14 A büntethetőség alsó korhatára hazánkban 1960 óta 14 év (Btk. 23. §). Európában ez a legáltalánosabb szabályozás; bár néhány országban magasabb (a skandináv országokban, Dániában és Csehországban 15 év, Skóciában 16 év), néhányban pedig alacsonyabb életkort határoztak meg (Hollandiában 12, Törökországban 11, Angliában, Walesben, Franciaországban és Cipruson 10, Írországon és Svájcban 7 év)- Crime and Criminal Justice Systems in Europe and North America 1995–2004. HEUNI, Helsinki 2008. (6. Juvenile Justice and the United Nations Survey on Crime Trends and Criminal Justice Systems).
- 15 „A Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.” (Alkotmány 16.§) Ezt kiegészíti az Alkotmány 67.§ (3) bekezdése, amely szerint „Az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezések tartalmazzák”.
- 16 A Gyermek és Ifjúsági Alapról, a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítványról, valamint az ifjúsággal összefüggő egyes állami feladatok ellátásának szervezeti rendjéről
- 17 Az NGYIK léte illetve megszüntetése az ifjúsági célú vagyon problematikáját jelzi. Az ifjúsági törvény által szabályozandó kérdés, hogy fenntartható-e továbbra is az „ifjúsági célú vagyon” fogalma, annak funkcionális védettségének biztosítása köz-

feladat-e, illetve hogy milyen eszközökkel és úton-módon garantálható az ifjúsági közszolgáltatások infrastrukturális igénye? Lehet-e, kell-e ebben ifjúsági ágazati specialitás?

18 bővebben: Anthony Giddens Szociológia, 2006 Budapest

19 Az ifjúsági korosztályokat ma már alapvetően három hatáscsoportt ér: a család, az iskola (munka) és a szabadidős szféra mintái. Az elsődleges szocializációs terep: a család és a másodlagos szocializációs terep: az iskola (óvoda, munka), mellé felzárkózik egy harmadlagos (szabadidős) szocializációs terep (az egyén életében is ilyen sorrendben jelentkezve): a kortárs csoportok (mint nem mesterségesen hierarchizált, egyenrangú csoportok), plázák, internet, a média, a kisközösségi együttműködés stb. világa. E harmadlagos terep az ifjúságügy területe. Az oktatás(munka) és családüggyel foglalkozó nagy intézményrendszerek sem képesek, és nem is feladatuk a harmadik, jórészt önszerveződő, önkéntességen alapuló „láb” kiváltására.

Ifjúsági munkának nevezzük mindazokat a tevékenységeket, amelyek az ifjúsági korosztályok és a velük közvetlen kapcsolatban lévő szereplők közötti interakciókban jelennek meg. Az ifjúsági munkának kettős szerepe van: fejlesztő és megelőző funkciót tölt be elsősorban a harmadlagos szocializációs nevelési szintereken. Miatán ifjúkorban fejlődik leginkább a személyiség, ez az időszak a képességek, készségek kiteljesítésének ideje, így az ifjúsági munka: hozzásegít az önálló életvezetéshez szükséges kompetenciákhoz és támogatja a készség-, jártasság- és képességfejlesztést, segíti azokat a kiegyensúlyozottság, önfejlesztés, önrendelkezés megélésében; felkészít a belső (személyiségen belüli) és külső (interperszonális) konfliktuskezelésre; segít a társas szükségletek kielégítésében. Az ifjúsági munka érintett korosztályok élethelyzetéből adódó sajátos problémáinak megoldását, társadalmi részvételük kialakítását segítő, az ő részvételükre és sajátos szakmai eszközrendszerre alapozó társadalom-, közösség- és perszonális fejlesztő, segítő munka. Az ifjúsági munka kulcsszavai: énkép kiteljesítés, önismeret, öntevékenység, közösségi párbeszéd, csoportszocializáció,

kihívásokra való felkészítés, szabadidős tevékenységek, nem-formális, informális tanulás. A kifejezés egyesíteni hivatott a felnőtté válást (elő)segítő mindenféle foglalatosságot születéstől felnőtt korig az úgynevezett harmadlagos szocializációs terepen (a család és az iskola mellett). Az ifjúsági munka cselekvési tere (ideje) a szabadidős időszak, amelyhez önkéntesen lehet csatlakozni (szemben a másik két szocializációs tereppel, amely adottság, ill. kötelező). Az ifjúsági munka leginkább a fejlesztés irányát magukban hordozó tényezőkhöz kapcsolódik (személyiség, közösség, csoport-, terület-, település-fejlesztés, stb.) mindezek a támogatás, az újítás és megújulás előjelét, ígéretét, és szükségletét mutatják, mint ahogy a „helyzetbe hozás”, bátorítás, bevonás fogalmi is. Magában foglalja a szolidaritás, a különbözőségek elfogadásának aktív képessége és készsége (és ennek részeként az empátia fejlesztése) fogalomkörét. Az ifjúsági munka szolgáltatási kínálata annyiban különbözik az üzleti világ ifjúsági szolgáltatásaitól, hogy (elvben) bárki számára hozzáférhető, ún. alacsonyküszöbű szolgáltatás, azaz igénybevétele nem függ pénzügyi vagy egyéb előzetes feltételektől. Az ifjúságsegítő –mai képzési fókuszától eltérően –, alapvetően gyakorlatorientált, az ifjúsági munkát megművelni, illetve ennek szegmenseiben eligazodni képes, a harmadlagos szocializációs közeg animátoraként lenne szükséges értelmezni (Ifjúságügy, Ifjúsági szakma, ifjúsági munka Új Mandátum- Excenter, 2008 Budapest).

Az ifjúsági szakma: az ifjúsági tevékenység külső hagyománya, mindazon tevékenységeket tartalmazza, amely tartalmában, módszertanában segítséget adhat a közvetlen ifjúsági munkának. Ez az absztrakció magasabb szintjén elhelyezkedő tevékenységösszesség, amelynek feladata az ifjúsági munka „háttérének” biztosítása.

20 ISZt- Mobilitás, 2009 Budapest

21 Magyar Nemzeti Ifjúságpolitikai Riport, Tamop pályázat kézirat

22 In Bodor-Nagy ifjúság szakmai rendszerek, Ifjúságügy módszertani kézikönyv

23 Szakértői becslés

24 az ombudsman 2007 évi beszámolója alapján